

О.П. Близнюк, канд. екон. наук, доц. (ДБТУ, Харків)

М.О. Іванюта, асп. (ДБТУ, Харків)

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Протягом воєнних місяців фінансово-кредитна система України дещо пристосувалася до нової реальності, хоча на цьому шляху доводиться долати низку нових викликів і загроз. Воєнні дії зумовили глибокий спад національної економіки. Після шоку перших місяців війни вона поступово адаптується до нових умов, проте падіння ВВП у 2022 році буде найглибшим за всю історію України. За базовим сценарієм очікується, що за підсумками 2022 року ВВП України скоротиться на 33,4%. За умови завершення активної фази бойових дій ВВП в наступні роки може зростати на рівні 5-6% на рік. За найскромнішими оцінками, війна вже завдала Україні збитків у розмірі понад 600 млрд дол. США, а відновлення країни коштуватиме щонайменше 1,1 трлн дол. США і може тривати понад 15 років.

Попри жорсткі монетарні умови, запроваджені НБУ, регулярні валютні інтервенції та валютні обмеження, інфляція за підсумками 2022 року в середньому становитиме 31% порівняно з 2021 роком. Головною причиною високої інфляції в Україні є бойові дії та їх наслідки, порушення логістики постачання товарів та скорочення їх пропозиції; збільшення витрат бізнесу; фізична руйнація виробничих потужностей та інфраструктури; тимчасова окупація окремих територій України. На прискорення темпів інфляції також впливає збереження високих цін на енергоносії у світі та рекордні темпи зростання споживчих цін у торгових партнерів України.

Щоб запобігти панічним настроям на фінансовому ринку, НБУ ще на початку війни зафіксував офіційний курс гривні. Це дещо допомогло стримати зростання цін. Крім того, у червні НБУ підвищив облікову ставку з 10% до 25%, щоб зробити заощадження у гривні привабливішими і знизити попит на валюту. Курсові коливання на валютному ринку України продовжуються з моменту початку війни. Загалом за період січень-листопад 2022 року гривня девальвувала на 48,9%. Нацбанк України запровадив чимало обмежень, які підтримують певну стабільність валютного курсу. У держбюджеті на 2023 рік уряд заклав курс долара на рівні 42,2 грн за 1 дол.

Війна актуалізувала зобов'язання держави з підтримки оборони країни, безпеки її громадян, функціонування національного бізнесу, що потребує додаткових витрат державного бюджету. У 2022 році загальні потреби у фінансуванні державного бюджету України (дефіцит + погашення боргу) становитимуть понад 1,1 трлн грн, або майже 30% ВВП, в т.ч. дефіцит – 750 млрд грн, або 18% ВВП.

Джерелами фінансових ресурсів для фінансування державного бюджету традиційно є податкові доходи, зовнішні запозичення, внутрішні запозичення, міжнародні гранти. Основними джерелами фінансування державного бюджету у 2022 році є фінансування НБУ через викуп військових та державних облігацій, розміщення військових облігацій серед інших інвесторів, кредити від міжнародних фінансових організацій, а також двосторонні кредити та гранти. Значне фінансування у 2022 році Україна отримала у вигляді кредитів від МВФ та Світового банку, грантів та допомоги від США та ЄС. Від початку війни іноземна допомога покрила 56% потреби в додатковому фінансуванні бюджету.

За даними НБУ, протягом воєнних місяців міжнародні резерви України скоротилися на 7 млрд дол: з 30,9 до 23,9 млрд дол. США станом на 30 вересня 2022 року. Це скорочення насамперед відбувалося через продаж валюти НБУ на міжбанківському валютному ринку для підтримки курсу національної валюти.

В Державному бюджеті України на 2023 рік закладено доходи понад 1,3 трлн грн, а видатки – 2,6 трлн грн. Прогнозований дефіцит становить біля 1,3 трлн грн – 50% видаткової частини. Найбільше коштів спрямують на нацбезпеку та оборону – це 1,141 трлн грн., що становить біля 45% усіх видатків ДБУ. Зростання реального ВВП до попереднього року закладено на рівні 3,2%: з 4,73 до 6,28 трлн дол. Прогноз інфляції у 2023 році зменшено з 30% до 28%. Валютний курс у бюджеті закладено на рівні 42,2 грн/дол., а на кінець 2023 року – 45,8 грн/дол. Мінімальна зарплата у 2023 році залишатиметься незмінною впродовж року і становитиме 6700 грн. Прожитковий мінімум – 2589 грн. Середня зарплата зросте з 14,0 до 18,3 тис. грн.

Дефіцит держбюджету 2023 року планується на рівні 20% ВВП через значне зростання видатків на оборону, скорочення економіки та обмежені можливості для збільшення податкових зборів. Відповідно, наприкінці 2023 році очікуваний рівень державного боргу сягне 100% ВВП. Це значно більше Маастрихтського критерію (60%), але це вимушений захід. На 2022 рік початково був передбачений граничний дефіцит держбюджету у розмірі 3,5% ВВП, але у зв'язку з повномасштабною війною його було різко підвищено до 23,7% ВВП.

Структура фінансування видатків Державного бюджету України на 2023 рік передбачає: 51% за рахунок власних податкових та неподаткових надходжень, 46% підтримка міжнародних фінансових організацій та країн-союзників, 3% – внутрішні запозичення шляхом розміщення державних та військових облігацій на фінансовому ринку.

Пріоритетами видаткової частини бюджету є: посилення обороноздатності та безпеки, фінансування загальнодержавних функцій, соціального захисту та забезпечення, економічна діяльність. На жаль, бюджет освіти у 2023 році скорочено на 20%. У 2023 році майже 60% видатків держбюджету України сконцентровано у трьох міністерствах: Міноборони, МВС, Мінсоцполітики.

Граничний розмір держборгу сягне рекордних 6,406 трлн грн і навіть дещо перевищить ВВП країни – 100,1% ВВП. Зібраних податкових та неподаткових надходжень державі вистачить, щоб покрити близько половини видатків. Іншу половину перекриватимуть за допомогою запозичень, обсяг яких у 2023 році наблизиться до 1,7 трлн грн. Загалом у 2023 році державні видатки на обслуговування та погашення боргу перевищать 740 млрд грн, з яких майже половину – 326 млрд грн – доведеться виплатити у вигляді процентів. Таким чином, видатки на обслуговування державного боргу у 2023 році зростуть удвічі.

Банківський сектор отримав значні збитки від війни. Українські банки унаслідок війни втратили щонайменше 20% кредитного портфеля. Вони вимушені використовувати власний капітал, аби покрити збитки. Через інфляцію та наслідки війни платоспроможність мільйонів українців серйозно похитнулася. Через руйнування підприємств та міграцію втратили роботу близько 30% від працездатного населення. Поточна криза вдарила і по ринку мікрофінансового небанківського сектора.

Таким чином, глибока криза, обумовлена повномасштабною війною в Україні, матиме суттєві негативні та довготривалі наслідки для фінансово-кредитної системи України. Унаслідок війни очікується падіння ВВП України більш як на 30% та суттєве прискорення інфляції. Задля стримання девальвації та відпливу капіталу, НБУ застосував необхідні заходи з грошово-кредитного регулювання фінансово-кредитної системи України, у тому числі, з проведення жорсткої монетарної політики на міжбанківському, валютному, депозитно-кредитному, фондовому ринках.

Незважаючи на жорсткі виклики, які стали зараз перед Україною та її народом, є впевненість в перемозі та майбутньому відновленні національної економіки.